

İHRACAT GELİRLERİ İLE ÇEŞİTLİ SEKTÖRLERE YAPILAN KAMU YATIRIM HARCAMALARI İLİŞKİSİ: TÜRKİYE’DE DÜZEY 1 BÖLGELERİ ÖRNEĞİ

Özgür Mustafa Ömür*

ÖZ

Dış ticaret açığı çoğu gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye’de de geçmişten günümüze ekonomik sorunlar arasında yer almaktadır. Dış ticaret açığının kapatılmasında ihracat gelirlerini arttırmak etkili bir araç olarak kullanılabilir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı ihracat gelirleri ile çeşitli sektörlerde yapılan kamu yatırım harcamalarının ilişkisini araştırmaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için çalışmada ekonometrik model olarak panel veri yöntemi kullanılacaktır. İhracat gelirleri üzerinde etkisi olabileceği düşünülen ve araştırmaya dâhil edilen sektörler arasında; tarım, madencilik, imalat, enerji, ulaştırma-haberleşme, turizm, eğitim ve sağlık sektörlerine yapılan kamu yatırım harcamaları yer almaktadır. Analiz sonuçlarına göre bazı sektörlerde yapılan kamu yatırım harcamaları ile ihracat gelirleri arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Anahtar Kavramlar: Dış Ticaret, İhracat Gelirleri, Kamu Yatırım Harcamaları.

Jel Kodları: O13, O14, H21.

Atıf Önerisi /Cited as (APA): Ömür, Ö.M. (2021). İhracat gelirleri ile çeşitli sektörlerde yapılan kamu yatırım harcamaları ilişkisi: Türkiye’de düzey 1 bölgeleri örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (60), 589-608.* DOI: 10.18070/erciyesiibd.853930

* Öğr. Gör. Dr., Giresun Üniversitesi, Alucra Turan Bulutcu Meslek Yüksekokulu, ozgur.omur@giresun.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5624-1020>

Geliş/Received:05.01.2021

Kabul/Accepted: 28.06.2021

RELATIONS OF EXPORT REVENUES AND PUBLIC INVESTMENT EXPENDITURES IN VARIOUS SECTORS: EXAMPLE OF LEVEL 1 REGIONS IN TURKEY

ABSTRACT

In Turkey, as in most developing countries, the foreign trade deficit was stand between the economic problems from the past to present. Increasing export revenues can be used as an effective tool in closing the foreign trade deficit. In this direction, the aim of the study is to investigate the effect on export revenues of public investment expenditures in various sectors. To achieve this aim, panel data econometric method will be used in the study. Among the sectors considered to have an impact on export revenues and included in the research; Public investment expenditures in agriculture, mining, manufacturing, energy, transportation-communication, tourism, education and health sectors are included. According to the results of the analysis, significant relationships were found between public investment expenditures in some sectors and export revenues.

Keywords: Foreign Trade, Export Revenues, Public Investment Expenditures.

Jel Codes: O13, O14, H21.

GİRİŞ

Mal ve hizmet ihracatı yoksulluğu azaltma ve ekonomik büyümeyi yönlendirme etkilerinden dolayı ekonomik ve sosyal gelişmeyi teşvik eden unsurlardan biri olarak görülmektedir. Öte yandan ihracat, ithalat için gerekli olan döviz ihtiyacının ve aynı zamanda gümrük vergileri yoluyla kamu gelirlerinin de önemli bir kaynağı olduğu için ülke ekonomileri için oldukça önemli bir yere sahiptir (Bakari, 2016, s. 2). Özellikle Cumhuriyet tarihinden beri genellikle dış ticaret açığı sorunu yaşayan Türkiye’de de ihracat gelirlerinin artırılması ekonomik, sosyal ve mali açıdan oldukça önemlidir.

Başta gelişmiş ülkeler olmak üzere çoğu ülke, geri kalmış bölgelere alt yapı yatırımları ve eğitim programları uygulayarak ya da özel sektör yatırımlarını sübvansiyonlar ve vergisel teşviklerle destekleyerek bu bölgelerin üretim potansiyellerini geliştirip, ekonomik olarak kalkınmasını sağlayabilir (Fuente, 2004, s. 489). Üretkenliği arttıran yatırımların artması ihracat oranlarının da artmasına neden olmaktadır (Bakari, 2016, s. 2). Türkiye’de 2019-2023 kamu yatırım politikaları arasında; cari açığın azaltılmasına katkı sağlayan yatırımlarının yapılması planlanmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019, s. 102). Özellikle ihracata konu olan sektörlerle ve teknoloji yoğun üretim sistemlerine yapılacak olan kamu yatırımlarıyla ihracat gelirlerinin artırılması mümkün olabilecektir (Akçan, 2019, s. 12). Bu çerçevede kamu yatırımları ihracatı arttırmada bir araç olarak görülebilmektedir.

Bu çalışmada, dış ticaret açığını kapatma ve döviz ihtiyacını karşılama yönünde etkili bir araç olan ihracat gelirlerini olumlu etkileme potansiyeli olan kamu yatırım harcamalarını sektörel olarak tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada, Türkiye’de Düzey 1 bölgelerindeki çeşitli sektörlerde yapılan

kamu yatırım harcamaları ile bölgelerdeki ihracat gelirleri arasındaki ilişkinin araştırılması planlanmaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için çalışmada 2008-2017 dönemi verilerinden yararlanılarak panel veri ekonometrik yöntemi kullanılacaktır. Kamu yatırım harcamalarının yapıldığı sektöre göre ihracat gelirlerini etkileme durumu farklılık gösterebileceğinden, kamu yatırım harcamaları çeşitli sektörler için sınıflandırılıp her bir sektör ayrı ayrı analiz edilecektir. İhracat gelirlerine etkisi olduğu düşünülen ve araştırmaya dâhil edilen sektörler arasında; tarım, madencilik, enerji, imalat, ulaştırma-haberleşme, turizm, eğitim ve sağlık sektörlerine yapılan kamu yatırım harcamaları yer almaktadır. İhracat gelirlerini olumlu etkileyen kamu yatırım sektörlerinin bilinmesi, önümüzdeki dönemlerde dış ticaret açığı sorununun ortadan kaldırılabilmesi ve ülkeye döviz girdisi sağlanabilmesi için oluşturulacak kamu yatırım politikalarına yön vermesi açısından ekonomi yönetimine yol gösterici olabilecektir.

Çalışmanın ilk bölümünde Türkiye’de dış ticaretin ve ihracat gelirlerinin gelişimi ve sonrasında Türkiye’de çeşitli sektörler için yapılan kamu yatırım harcamalarının dağılımı incelenecektir. Daha sonra kamu yatırım harcamaları ile ihracat gelirleri arasındaki ilişki teorik ve ampirik çalışmalarla açıklanacaktır. Çalışmanın ekonometrik analiz bölümünün yer aldığı sonraki bölümde araştırmanın modeli, değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler, ampirik bulgular ve bulguların değerlendirilmesi konuları yer almaktadır. Sonuç kısmında çalışmadan çıkarılacak sonuçlara ve önerilere yer verilecektir.

I. TÜRKİYE’DE İHRACAT GELİRLERİNİN GELİŞİMİ

Türkiye, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında liberal politikalar uygulamış, fakat 1929’dan itibaren liberal politikalarından vaz geçmiştir. Bu yıllarda sürekli dış ticaret açığı verilmiştir. 1929 yılında ithalatı kısıtlamaya yönelik gerçekleştirilen düzenlemeler etkili olmuş, bu dönemde 1938 yılı haricinde, 1940 yılına kadar sürekli dış ticaret fazlası elde edilmiştir. 1940’lı yıllardan itibaren özellikle ithal edilen malların iç piyasaya yönelik üretimde kullanılıyor olması, ithalatın ihracata oranla daha hızlı artmasına ve dış ticaret açığının tekrar önlenemez bir sorun haline dönüşmesine neden olmuştur. 1960 yılından itibaren 1970’li yıllara kadar yoğun ithal ikameci politikalar uygulanmıştır (Özel, 2011, s.73-74).

Türk ekonomisi 1980 yılında büyük bir dönüşüm yaşamış, “24 Ocak Kararlarıyla” birlikte dışa açık ekonomi modelinin uygulanmaya başlandığı ve ticari serbestleşmenin arttığı bu yıldan itibaren ihracatı teşvik amaçlı uygulanan politikalar ihracatı önemli miktarlarda arttırmıştır. 1980 yılına kadar tarım ihracatçısı konumunda olan Türkiye, bu yıldan sonra uyguladığı yeni politikalarla sanayi ihracatında da önemli bir yere gelmiştir. Fakat ülkenin ihracatının büyük oranda ithalata bağımlı olması, dış ticaret açığının kapatılması açısından önemli bir sorun olmaktadır (Özel, 2011, s.73-74). 2000’li yıllarda yaşanan krizler Türkiye’de dış ticareti de önemli oranda etkilemiştir. 2001 krizinde daralma yaşayan dış ticaret, krizin ardından yaşanan toparlanma süreciyle hızla yükselmiştir. Ancak, 2008’de yaşanan küresel kriz, küresel piyasalarda dış talebi ciddi şekilde düşürmüştür.

ve 2009 yılında Türkiye’de ihracat miktarı önemli miktarda azalmıştır. Daha sonraki yıllarda alınan tedbirler ve krizin etkilerinin de azalmasıyla ihracat miktarı yeniden artmaya başlamıştır (Çelik, 2016, s.94).

Türkiye’de, yukarıda da belirtildiği üzere 1980 yılından itibaren ithal ikameci ekonomi politikalarından vazgeçilerek ihracata dayalı ekonomi politikaları uygulanmaya başlanmasıyla birlikte, ihracat gelirlerinde son yıllarda geçmişe göre önemli artışlar yaşanmıştır. Türkiye’de Cumhuriyet tarihindeki ihracat ve ithalat gelirleri, dış ticaret dengesi ve cari işlemler dengesi verileri Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: Türkiye’de Dış Ticaret İstatistikleri (1923-2019)

Yıllar	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı %	İhracat (Bin ABD Doları)	İthalat (Bin ABD Doları)	Dış Ticaret Dengesi (Bin ABD Doları)	Cari İşlemler Dengesi (GSYH %)*
1923	58,5	50.790	86.872	- 36.082	-
1930	102,6	71.380	69.540	1.840	-
1960	68,5	320.731	468.186	- 147.455	-0,7
1970	62,1	588.476	947.604	- 359.128	-0,7
1980	36,8	2.910.122	7.909.364	-4.999.242	-3,8
1990	58,1	12.959.288	22.302.126	-9.342.838	-1,3
2000	51,0	27.774.906	54.502.820	-26.727.914	-3,7
2001	75,7	31.334.216	41.399.083	-10.064.867	1,9
2002	69,9	36.059.089	51.553.797	-15.494.708	-0,3
2003	68,1	47.252.836	69.339.692	-22.086.856	-2,4
2004	64,8	63.167.153	97.539.766	-34.372.613	-3,5
2005	62,9	73.476.408	116.774.151	-43.297.743	-4,2
2006	61,3	85.534.676	139.576.175	-54.041.499	-5,7
2007	63,1	107.271.750	170.062.715	-62.790.965	-5,5
2008	65,4	132.027.196	201.963.574	-69.936.378	-5,1
2009	72,5	102.142.613	140.928.422	-38.785.809	-1,8
2010	61,4	113.883.219	185.544.332	-71.661.113	-5,8
2011	56,0	134.906.869	240.841.676	-105.934.807	-8,9
2012	64,5	152.461.737	236.545.141	-84.083.404	-5,5
2013	60,3	151.802.637	251.661.250	-99.858.613	-6,7
2014	65,1	157.610.158	242.177.117	-84.566.959	-4,7
2015	69,4	143.838.871	207.234.358	-63.395.487	-3,7
2016	71,8	142.529.584	198.618.235	-56.088.651	-3,8
2017	67,1	156.992.940	233.799.651	-76.806.711	-5,5
2018	75,3	167.920.613	223.047.094	-55.126.481	-2,6
2019	84,6	171.464.945	202.704.320	-31.239.375	1,1

Kaynak: TÜİK Verileri; 2020, *Strateji ve Bütçe Başkanlığı, *Ekonomik ve sosyal Göstergeler*.

Türkiye’de 1923 yılında 50,8 milyon ABD doları olan ihracat gelirleri, 1980 yılında 2,9 milyar ABD dolarına yükselmiş, bu yıllardan itibaren ihracata dayalı ekonomi politikalarının da etkisiyle ihracat gelirleri daha da yükselerek 2019 yılında 171,5 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. İhracat gelirlerindeki bu artışa paralel olarak ithalatta da önemli artış yaşanmış, 1980 yılında 7,9 milyar ABD doları olan ithalat harcamaları 2019 yılında 202,7 milyar ABD dolarına yükselmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2020).

Türkiye’de geçmişten günümüze ihracat gelirleri önemli miktarlarda artmasına rağmen, dış ticaret açığı kronik bir ekonomik sorun olmaktan çıkamamıştır. Türkiye’de dış ticaret açığı sorunu Cumhuriyetin ilanından beri mevcut olmakla birlikte, özellikle 1980 yılından sonra kapatılması oldukça güç bir hal almıştır. 1923 yılında dış ticaret açığı 36 milyon ABD dolarıyken, 1980 yılında 5 milyar ABD dolarına yükselmiş ve özellikle 1990 yılından sonra yükseliş eğilimi daha da artarak 2019 yılında 31 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Ancak Türkiye’de son 40 yılda dış ticaret açığı miktar olarak artsa da, ihracatın ithalatı karşılama oranında son yıllarda olumlu gelişmeler yaşandığı görülmektedir. İhracatın ithalatı karşılama oranı 1980 yılında % 36,8 iken 2018 yılında % 75,3 ve 2019 yılında % 84,6’ya yükselmiştir (TUİK, 2020).

Türkiye’de ihracat gelirlerinde son yıllarda önemli miktarda artış olmasına rağmen, Cumhuriyet tarihinde 1946 yılına kadar 16 yılda dış ticaret fazlası verilmiş, bu yıldan itibaren sürekli artan bir şekilde dış ticaret açığı ile karşı karşıya kalmıştır. Ülkede en son 1946 yılında 95,7 milyon ABD doları dış ticarete fazlası verilmiştir. Bu yıldan sonra dış ticarete sürekli açık veren Türkiye’de 2019 yılında 31,2 milyar ABD doları açık verilmiştir. Bu rakam son 16 yılın en düşük rakamı olarak dikkat çekmektedir (TUİK, 2020).

Dış ticaret açığı sorununa bağlı olarak cari işlemler açığı sorunu da Türkiye’nin Cumhuriyet tarihinden itibaren temel sorunları arasında yer almakla beraber, özellikle 1980 yılında ihracata dayalı ekonomi politikalarının uygulanmaya başlandığı geçiş döneminde yaşanan sıkıntılar sebebiyle kronik bir ekonomi sorun haline almıştır (Akcan, 2019, s. 11). Daha sonra 2000’li yılların başından itibaren ülkede siyasi ve ekonomik alanda yaşanan istikrarın yanı sıra uluslararası piyasalardaki likidite bolluğu ve düşük faiz ortamı sonucunda, ülkeye yönelen sermaye akımları ile birlikte yüksek büyüme rakamları elde edilmeye başlanmıştır. Ancak yüksek büyüme rakamları ile birlikte bu yıllarda cari açık, ekonomide kırılganlık oluşturarak önemli bir sorun olmaya devam etmektedir (Bozgeyik ve Kutlu, 2019, s. 22). Cari işlemler açığının en önemli nedenleri arasında, belli bir dönemde yapılan mal ve hizmet ihracatının aynı dönemde yapılan mal ve hizmet ithalatından düşük olması yer almaktadır (Ghosh ve Ramakrishnan, 2020).

Tablo 2’de Türkiye’de ekonomik faaliyetlere göre ihracat gelirleri incelendiğinde, toplam ihracat gelirlerinin neredeyse tamamının imalat sektöründen elde edildiği görülmektedir. Örneğin, 2019 yılında ihracat gelirlerinin yaklaşık %

94'ü imalat sektöründen elde edilmektedir. Yıllar itibariyle de imalat sektöründen elde edilen ihracat gelirleri önemli miktarlarda artmaktadır. 2010 yılında imalat sektöründen elde edilen gelir 105,5 milyar ABD dolarıyken, 2019 yılında % 53 oranında artarak 161,6 milyar ABD dolarına yükselmiştir (TUİK, 2020).

Türkiye’de ihracattan en fazla gelir elde edilen ikinci sektör tarım ve ormancılık sektörüdür. 2019 yılında bu sektörden elde edilen gelirlerin toplam ihracat gelirleri içindeki payı % 3 seviyelerindedir. Tarım ve ormancılık sektöründen elde edilen gelirlerde son 10 yıl itibariyle önemli bir değişim olmadığı görülmektedir. 2010 yılından 4,9 milyar ABD doları ihracat geliri elde edilen sektörden, 2019 yılında 5,5 milyar ABD doları (% 11 artış) elde edilmiştir.

Türkiye’de ihracat gelirleri bakımında üçüncü sırada madencilik ve taş ocakçılığı sektörü yer almaktadır. 2019 yılında sektörden elde edilen gelir toplam ihracat gelirlerinin yaklaşık % 1,9’unu oluşturmaktadır. Madencilik ve taş ocakçılığı sektöründen elde edilen ihracat gelirlerinin son on yılda önemli miktarda arttığı görülmektedir. 2010 yılında sektörden 2,7 milyar ABD doları gelir elde edilmiş, 2019 yılında bu rakam % 19 artarak 3,2 milyar ABD dolarına yükselmiştir. İhracat geliri bakımından dördüncü sırada yer alan balıkçılık sektöründen elde edilen ihracat gelirlerinde son 10 yılda yaklaşık % 230 oranında artış dikkat çekmektedir.

Tablo 2: Türkiye’de Ekonomik Faaliyetlere Göre İhracat Gelirleri (Bin ABD Doları)

Yıllar	İmalat	Tarım ve Ormancılık	Madencilik ve Taş ocakçılığı	Balıkçılık
2010	105.466.686	4.934.710	2.687.124	156.014
2011	125.962.537	5.166.596	2.805.449	186.017
2012	143.193.911	5.188.858	3.160.765	190.340
2013	141.358.199	5.653.323	3.879.449	258.177
2014	147.059.418	6.029.749	3.406.108	346.537
2015	134.389.890	5.756.596	2.798.896	368.235
2016	133.595.801	5.397.249	2.676.815	413.904
2017	147.138.203	5.287.137	3.509.311	450.685
2018	157.705.154	5.556.333	3.399.632	485.592
2019	161.552.342	5.515.507	3.194.715	517.102

Kaynak: TUİK Verileri:2020, http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046.

Türkiye’deki ihracat ve dış ticaret rakamlarını inceledikten sonra gelişmiş ülkeler ile Türkiye’yi ihracat gelirleri bakımından karşılaştırabilmek için Tablo 3’de OECD’ye üye ülkelerde toplam mal ve hizmet ihracatının gayrisafi yurtiçi hâsıla (GSYH) içindeki payı incelenmiştir. Tablo 3’e göre, OECD ülkeleri içinde toplam mal ve hizmet ihracatının GSYH’ye oranı en yüksek olan ülkeler sırasıyla; Lüksemburg, İrlanda, Slovakya, Macaristan, Hollanda, Slovenya ve Belçika’dır. 2018 yılında Lüksemburg’da ihracatın GSYH’ye oranı % 200’lerin üzerinde, İrlanda da % 122, Slovakya’da % 96, Macaristan % 85, Hollanda % 85, Slovenya

% 85 ve Belçika’da % 83 seviyelerindedir. Toplam ihracat gelirlerinin GSYH içindeki oranı en düşük olan ülkeler arasında ise; Birleşik Devletler, Japonya, Avusturya ve Türkiye yer almaktadır. 2018 yılında Birleşik Devletler’de ihracatın GSYH’ye oranı % 12, Japonya’da % 19 ve Avusturya’da % 24 seviyelerindedir.

Tablo 3: OECD Ülkelerinde Mal ve Hizmet İhracatının GSYH’ye Oranı (2009-2018, %)

Ülkeler	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Avusturya	19,8	21,4	21,5	20,0	21,0	20,0	19,3	21,2	21,8	24,1
Avusturya	45,2	51,3	54,0	54,0	53,4	53,4	53,1	52,5	54,0	55,8
Belçika	68,8	75,9	80,7	80,4	79,3	79,8	77,8	79,4	82,4	82,6
Kanada	28,5	29,2	30,7	30,4	30,3	31,7	31,9	31,5	31,4	32,1
Şili	37,0	37,8	37,8	34,1	32,2	33,1	29,4	28,2	28,4	28,6
Çekya	58,4	65,5	70,8	75,7	76,1	82,0	80,6	79,1	79,0	77,0
Danimarka	47,1	50,5	53,8	54,6	54,8	54,6	55,4	53,4	55,1	55,6
Estonya	60,5	74,5	85,8	85,6	84,0	81,3	76,9	77,5	76,1	74,3
Finlandiya	36,1	38,4	38,9	38,8	38,0	36,5	35,4	34,8	37,6	38,5
Fransa	24,8	26,8	28,4	29,2	29,4	29,7	30,6	30,3	31,0	31,7
Almanya	38,1	42,6	45,1	46,3	45,4	45,6	46,9	46,0	47,4	47,4
Macaristan	74,4	81,8	86,6	86,3	85,6	87,4	88,0	87,2	87,1	84,9
İzlanda	48,6	52,0	54,8	55,0	53,5	51,5	51,8	47,6	46,1	47,5
İrlanda	93,2	103,0	103,8	104,5	103,7	110,0	122,0	120,8	121,0	122,3
Yunanistan	19,0	22,1	25,5	28,7	30,4	32,4	31,6	30,1	33,0	36,1
İsrail	33,2	34,7	35,3	36,0	33,7	32,2	31,2	29,7	28,7	29,5
İtalya	22,4	25,1	26,9	28,4	28,6	29,1	29,7	29,3	30,7	31,5
Japonya	12,5	15,0	14,9	14,5	15,9	17,5	17,6	16,3	17,8	18,5
Kore	45,2	47,1	53,3	54,1	51,3	47,8	43,0	40,1	40,9	41,6
Letonya	42,5	53,6	57,8	61,2	60,3	61,2	60,7	60,4	62,1	61,5
Litvanya	51,9	64,1	73,08	78,4	78,8	72,3	68,8	67,6	73,6	75,6
Lüksemburg	164,1	174,5	178,1	186,4	190,6	212,6	221,2	213,0	217,6	211,6
Meksika	27,2	29,7	31,0	32,3	31,3	31,9	34,6	37,1	37,7	39,3
Hollanda	62,2	69,8	75,5	79,5	79,9	80,6	82,7	79,5	83,4	84,7
Yeni Zelanda	28,7	30,3	30,4	28,9	28,8	28,0	27,9	26,5	27,5	28,0
Norveç	39,2	39,8	41,3	40,7	39,2	39,0	37,8	35,5	36,3	38,4
Polonya	37,2	40,1	42,6	44,4	46,3	47,6	49,5	52,2	54,3	55,5
Portekiz	27,3	30,1	34,5	37,8	39,6	40,2	40,6	40,2	42,7	43,7
Slovenya	57,3	64,3	70,3	72,9	74,2	76,2	77,2	78,0	83,0	84,8
Slovakya	68,0	77,3	85,01	91,0	93,6	91,5	92,0	93,7	95,2	96,2
İspanya	23,1	26,0	29,53	31,5	33,0	33,5	33,6	33,9	35,2	35,1
İsveç	43,5	44,7	45,27	45,0	42,5	43,3	43,8	42,7	43,7	45,7
İsviçre	57,2	64,0	65,47	67,0	71,9	64,3	62,2	65,7	65,0	66,1
Türkiye	22,6	20,5	22,26	23,7	22,3	23,8	23,4	22,0	24,8	29,5
Birleşik Krallık	26,4	28,3	30,70	30,0	30,0	28,5	27,7	28,4	30,4	30,6
Birleşik Devletler	11,0	12,3	13,5	13,5	13,5	13,5	12,4	11,9	12,1	12,2

Kaynak: data.oecd.org,

<https://data.oecd.org/trade/trade-in-goods-and-services.htm#indicator-chart>

OECD verilerine göre Türkiye’de ihracat gelirlerinin GSYH içindeki payı 2000’li yıllara kadar % 20’lerin altında seyrederken, son yıllarda yükselerek % 20 seviyelerinin üzerine çıkmış ve 2018 yılında daha da yükselerek % 29 seviyelerine ulaşmıştır (OECD, 2020).

II. TÜRKİYE’DE SEKTÖRLERE GÖRE KAMU YATIRIM HARCAMALARININ GELİŞİMİ

Türkiye’de kamu yatırım harcamalarının sektörlere göre dağılımında sektörler ve alt sektörler; tarım (sulama, su ürünleri, bitkisel ürünler, hayvancılık), madencilik, imalat, enerji, ulaştırma (otoyol, karayolu, demiryolu, denizyolu, havayolu, boru hattı, haberleşme), turizm, eğitim (ilk, orta ve mesleki eğitim, yükseköğrenim, kültür, beden eğitimi ve spor) ve sağlık olarak gruplandırılmaktadır.

1981-2018 döneminde Türkiye’de sektörlere göre kamu yatırım harcamalarının dağılımı Tablo 4’de yer almaktadır.

Tablo 4: Sektörlere Göre Yapılan Kamu Yatırım Harcamaları (1981-2018)

Yıllar	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	Ulaştırma/ Haberleşme	Turizm	Eğitim	Sağlık
1981	10,2	9,7	21,9	22,1	19,7	0,5	4,2	2,0
1982	10,3	8,6	18,9	24,7	21,3	0,5	4,5	2,0
1983	9,8	8,8	15,8	25,4	23,5	0,6	4,5	1,6
1984	9,6	9,1	14,0	24,0	25,0	0,9	3,7	1,5
1985	7,0	9,8	12,6	22,0	28,0	0,9	4,2	1,2
1986	6,8	6,7	9,8	24,3	29,3	1,8	3,7	1,2
1987	8,7	4,1	6,5	22,9	33,9	1,7	4,8	1,6
1988	9,1	4,5	5,9	26,9	29,7	1,5	5,6	1,8
1989	10,3	3,2	4,5	29,8	30,1	1,1	6,2	2,2
1990	9,6	3,4	4,5	21,7	34,0	1,2	6,9	2,8
1991	11,1	3,5	5,0	16,8	36,6	1,5	7,1	2,6
1992	8,9	3,4	5,4	14,5	36,5	1,6	8,4	3,2
1993	9,6	2,5	3,2	12,0	42,6	1,7	9,2	3,8
1994	10,2	2,6	3,1	11,6	38,4	1,9	7,4	4,8
1995	11,7	2,1	5,7	12,9	30,2	2,4	8,3	4,9
1996	10,2	1,5	4,1	12,9	34,7	1,3	9,2	4,1
1997	10,8	1,6	2,5	12,4	34,8	0,6	12,4	4,8
1998	8,1	1,5	2,7	16,8	34,1	0,5	10,6	4,7
1999	8,4	1,6	2,6	15,4	36,9	0,5	11,8	3,8
2000	8,7	1,2	2,9	15,2	35,2	0,5	11,9	4,5
2001	10,1	1,4	4,0	15,1	30,1	0,5	12,2	4,9
2002	9,2	0,7	3,2	20,8	27,4	0,8	12,3	5,1
2003	7,9	1,0	2,6	16,7	27,2	0,8	14,2	5,7
2004	9,2	1,5	2,7	13,4	33,7	0,7	13,5	5,0
2005	8,0	1,5	1,7	12,3	34,4	0,5	11,5	5,8
2006	7,0	2,0	2,1	10,2	33,4	0,4	11,4	5,9
2007	8,9	2,0	1,0	10,3	29,1	0,4	12,2	6,7
2008	8,6	1,7	0,9	9,2	37,7	0,4	9,9	5,6
2009	12,8	2,1	1,1	9,5	29,9	0,3	12,4	6,9

2010	9,8	1,9	0,8	6,5	43,5	0,5	10,4	4,8
2011	9,8	2,3	0,7	5,7	41,3	0,6	12,2	4,9
2012	10,7	2,2	0,8	6,0	38,1	0,7	14,2	5,3
2013	9,6	1,5	0,9	4,7	38,6	0,7	14,4	5,0
2014	8,7	2,2	0,9	5,4	37,0	0,5	15,8	5,5
2015	9	1,7	0,7	4,6	38,6	0,7	16,0	5,8
2016	8,6	0,9	0,6	3,6	38,5	0,8	13,0	5,4
2017	9,2	2,1	0,6	3,8	34,7	0,5	11,4	5,3
2018	8,5	2,0	0,7	4,3	34,9	0,5	11,4	5,4

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2015).

Türkiye’de 1980’li yıllardan günümüze kadar geçen sürede ulaştırma ve haberleşme sektörüne yapılan kamu yatırım harcamalarının payı tüm sektörler içerisinde genellikle ilk sırada yer almaktadır. Bu sektöre yapılan kamu yatırım harcamalarının toplam kamu yatırımları içindeki payı 1980’li yılların başında % 20 seviyelerindeyken, özellikle 2010 yılından itibaren % 40 seviyelerine yaklaşmaktadır. 2018 yılında toplam kamu yatırım harcamaları içindeki payı % 35 olan ulaştırma ve haberleşme sektörü diğer sektörlerin oldukça ilerisinde yer almaktadır.

Ulaştırma sektörünün yanı sıra Türkiye’de eğitim ve sağlık sektörlerine yapılan kamu yatırım harcamalarının toplam kamu yatırım harcamaları içindeki payında geçmişten günümüze doğru bir artış olduğu Tablo 4’den görülmektedir. Buna göre eğitime yapılan harcamaların payı 1980’li yıllarda % 4 seviyelerindeyken, son yıllarda % 12 seviyelerine ulaşmaktadır. Benzer şekilde sağlık sektörüne yapılan yatırımların payı 1980’li yıllarda % 2 seviyesinin altında seyrederken son yıllarda % 5 seviyesinin üzerine yükselmiştir.

Ulaştırma, eğitim ve sağlık sektörlerinin aksine, Türkiye’de imalat, enerji ve madencilik sektörlerinin toplam kamu yatırım harcamaları içindeki payının geçmişten günümüze doğru önemli oranlarda azaldığı görülmektedir. Özellikle 1980’li yılların başlarında imalat sektörüne yapılan harcamaların oranı % 20’ler üzerinde seyrederken, günümüzde bu oran % 1’in altındadır. Benzer şekilde enerji sektörüne yapılan kamu harcamalarının toplam yatırım harcamaları içindeki oranı 1990’lı yıllara kadar % 20’nin üzerinde seyrederken, günümüzde bu oran % 5’lerin altına gerilemektedir. Son olarak madencilik sektörünün yatırımlar içindeki payı 1980’li yılların ortalarında % 9 seviyelerindeyken, son yıllarda % 2 seviyelerine gerilemiştir.

Türkiye’de tarım ve turizm sektörlerine yapılan kamu yatırım harcamalarının toplam kamu yatırım harcamaları içindeki payında yıllar itibariyle önemli değişikliklere rastlanmamaktadır. Tarım sektörüne yapılan yatırım harcamalarının payı genellikle % 8-10 arasında değişmektedir. Turizm sektörüne yapılan kamu yatırımların payı ise % 0,5-1 arasında değişmektedir.

III. KAMU YATIRIM HARCAMALARI VE İHRACAT GELİRLERİ İLİŞKİSİ

Kamu yatırım harcamaları da diğer harcamalar gibi verimli ve verimsiz harcamalar olarak sınıflandırılabilir. Bu harcamaların ülke ekonomisine mali, iktisadi ve sosyal açıdan olumlu yansımaları, verimli kullanılıp kullanılmadığına bağlıdır (IMF, 2015, s. 15). Genel olarak çeşitli sektörlerle yapılan kamu yatırımları ekonomik büyüme ve gelişmeyi hızlandırmada önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir. Buna ek olarak yatırımlar işsizlik oranını düşürmede ve bireylerin refahlarını yükseltmede de önemli etkiye sahiptir. Verimli alanlara yapılan yatırımlar ile yatırımlardan elde edilebilecek fayda yükselmekte bu da ülkenin kendi kendine yeterliliğine olumlu katkı sağlayacaktır. Yatırımların artmasının sonucu olarak üretkenliğin yükselmesi ülkede ihracat oranının da artmasına neden olacaktır (Bakari, 2016, s. 2).

Yatırımların artması ihracat pazarına giriş, ihracat eğilimleri ve ihracat düzeyi üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Bu bakımdan ihracatın artırılması yönünde yatırım teşvik politikalarının titizlikle incelenerek uygulanması oldukça önemlidir (Peluffo, 2015: s. 3-12).

Geleneksel görüşe göre ticaret dengesi bir ülkenin rekabet gücünü yansıtmaktadır. Ticaret açığı ne kadar düşükse ya da ticaret fazlası ne kadar yüksekse bir ülkenin rekabet gücü de o kadar büyük ve ekonomik büyümesi de o kadar yüksektir. Bir ülkenin kamu yatırım harcamalarını verimsiz kullanması ticaret açığının kaçınılmaz nedenleri arasında yer almaktadır (Gould ve Ruffin, 1996, s. 10). Katma değeri yüksek ve dış ticareti olumlu etkileme potansiyeli olan sektörler öncelikle belirlenmeli ve yatırımlar bu sektörlerle yönelik olmalıdır. Böylece dış ticaret açığının kapatılması yönünde yatırımlar etkili bir araç olarak kullanılabilir (Ketboğa, 2019, s. 221).

Dış ticareti olumlu etkileyebilecek sektörler arasında; beşeri sermaye, ulaştırma ve haberleşme ile tarım sektörlerine yönelik yatırımlar yer almaktadır. Üretim faktörleri arasında yer alan beşeri sermayenin bilginin yaratıcısı ve kullanıcısı olarak son yıllarda önemi daha da artmaktadır. Yeni bilgi üretebilen ve bilgiyi mal ve teknoloji gibi varlıklara dönüştürebilen ekonomilerin büyüme süreci daha istikrarlı ve hızlı seyretmektedir. Beşeri sermaye altyapısının gelişmesi işgücü verimliliğinde artış yaratarak ekonomik büyümenin yanı sıra ihracatı da olumlu etkilemesi söz konusudur (Genç vd., 2010, s.29). Ayrıca, lojistik maliyetleri ve pazar erişimi de dış ticaretin önemli belirleyicileri arasında yer almaktadır. Özellikle ulaştırma ve haberleşme altyapısına yönelik yapılan yatırımlar lojistik maliyetlerini ve pazar erişimini olumlu etkileyecek, böylece dış ticaret önündeki engellerden bazıları ortadan kalkacaktır (Aktaş ve Çatalbaş, 2011, s.75).

Türkiye gibi ekolojik yapısı, coğrafi koşulları, tarımsal üretim çeşitliliği, arazi yapısı ve ürün çeşidi tarıma uygun olan ülkelerde, tarım alanında büyük bir potansiyel söz konusudur. Bu nedenle ülkelerin uluslararası alanda rekabet

ortamında avantaj sağlayabilmesi için, verimli çıktılar elde edilecek tarım politikaları belirlemesi ve sektöre yönelik kaynakların akılcı ve planlı kullanılması oldukça önemlidir. Tarım sektörünün gelişmesinin sanayi sektörü ve kentsel yaşam üzerinde de olumlu etkileri söz konusudur. Tarım sektörüne yönelik harcamalarda verimlilik önemli bir konudur (DPT, 2000, s.2). Sektörün ihracat ve ekonomiye yarattığı olumlu etkinin yanı sıra, nüfus artışına paralel olarak gıda ürünlerine olan ihtiyacın hızla artması sektöre yapılan kamu yatırımlarının özel sektör yatırımları ile desteklenmesini gerektirmektedir. Tarımsal üretkenlik kamu yatırımlarının yanı sıra sektöre yönelik fiziksel, beşeri ve bilgi sermayesinin özel sektör yatırımlarıyla desteklenmesine de bağlıdır (Ömür, 2020, s.129).

Kamu yatırım harcamalarının verimli alanlarda ve sektörlerde kullanılması, ülke ekonomilerine olumlu yansiyarak, ihracat gelirlerinin artmasına olumlu katkı sağlayabilecek ve dış ticaret açığının kapanması yönünde önemli bir araç olacaktır. Şöyle ki kamu yatırım harcamalarının verimli alanlarda kullanılması özel sektör yatırımlarının maliyetlerini düşürme etkisi yaratarak, ihracatçı firmaların yatırım maliyetlerinin azalmasına ve ihraç edilecek olan ürünlerin dış piyasalardaki fiyatının düşmesine neden olacaktır. Böylece ihracata yönelik faaliyet gösteren firmalar daha düşük fiyatlardan mallarını ihraç etme imkânına sahip olacağından diğer yabancı firmalarla olan rekabet güçleri artacaktır. Kamu yatırımları bu firmaları dış piyasada fiyat rekabetinde daha avantajlı duruma getirebilecektir (Tokathoğlu ve Selen, 2017, s. 329).

IV. İLGİLİ LİTERATÜR

Ulusal ve uluslararası literatür incelendiğinde, kamu yatırım harcamaları ile ihracat gelirleri ya da dış ticaret hakkında yapılan çalışmaların yanı sıra kamu harcamaları ve dış ticaret üzerine yapılan ampirik çalışmaların da literatürde yer aldığı görülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları şu şekildedir;

Yi (1994), ABD’de kamu harcamalarının ihracat gelirleri üzerine etkisi hakkında yapılan çalışmada, kamu harcamaları ve özel tüketimin birbirini tamamladığı durumda net ihracatta anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

Blanchard ve Perotti (1999), ABD’de kamu harcamaları ve vergilerin ekonomik faaliyetler üzerindeki etkilerinin araştırıldığı çalışmada, kamu harcamalarındaki artışlar, özel yatırımların dışlanmasına neden olurken, ihracat ve ithalatı azalttığı yönünde sonuçlara ulaşılmıştır.

Olivei (2000), ABD’de son 40 yılda cari açık ile yatırım ve tasarruflar arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada elde edilen sonuçlara göre; yatırımların uzun vadede cari açığın dengelenmesinde önemli bir role sahip olduğu tespit edilmiştir.

Genç vd. (2010), Türkiye’de 1980-2007 döneminde beşeri sermaye, ihracat ve ekonomik büyüme ilişkisinin araştırıldığı çalışmada, ihracattan beşeri sermayeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bu sonuca göre,

ihracattaki yapısal değişim için daha fazla beşeri sermayeye ihtiyaç duyulduğu çıkarımı yapılmaktadır.

Rho ve Rodrigue (2012), fiziksel sermaye yatırımları ve ihracat arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada, yeni yatırımların özellikle genç ihracatçıların daha hızlı büyümelerine ve ihracat pazarlarında daha uzun süre hayatta kalmalarına olanak tanıdığı savunulmaktadır. Ayrıca, bu yatırımların genç ihracatçıların talep şoklarına karşı savunmasızlıklarını da azalttığı ifade edilmektedir.

Mohsen (2015), Suriye’de 1980-2010 yılları arası dönemde ticari açıklık ve yatırımlar arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmada, yatırımlar ve ticari açıklık arasında kısa dönemde çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Peluffo (2015), 1997-2008 döneminde Uruguay’da yatırımları ile ihracat arasındaki ilişki hakkında yapılan çalışmada, yatırımların ihracatta artışa yol açtığına dair kanıtlara ulaşılmıştır. Çalışmaya göre, ihracatı desteklemeye yönelik yatırım teşvik politikalarının uygulanması etkili olabilecektir.

Bakari (2016), Mısır’da 1965-2015 dönemi verilerinden yararlanılarak ithalat, ihracat, yurtiçi yatırımlar ve ekonomik büyüme ilişkisi hakkında yapılan çalışmada elde edilen sonuçlara göre, ihracat ve yurtiçi yatırımlar arasında bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonucun nedeni olarak, yetersiz üretkenliği olan zayıf yurt içi yatırımlar gösterilmektedir.

Doğan ve Gürbüz (2017), Türkiye’de 2002-2015 yılları arası dönemde enerji harcamaları ile dış ticaret açığı arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada, enerji harcamaları ve dış ticaret açığı arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Çalışmadan ulaşılan sonuca göre, enerjide dışa bağımlılığı azaltmak için özellikle yenilenebilir enerji alanına yapılacak yatırımların dış ticarete olumlu yansımaları beklenmektedir.

Özpençe ve Ergen (2017), 1965-2015 döneminde Türk ekonomisinde dış ticaret açığı ve kamu harcamalarının ilişkisini analiz etmek amacıyla yapılan çalışmada, kamu harcamalarının dış ticaret açığını arttırdığı yönünde sonuçlar görülmektedir.

Özkan ve Yılmaz (2017), Avrupa Birliğine üye 12 ülke ve Türkiye için 1996-2015 döneminde Ar-Ge harcamaları, ihracat ve kişi başı gelir ilişkisinin araştırıldığı çalışmada, Ar-Ge harcamalarının yüksek teknoloji ürün ihracatını pozitif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada, ülkelerin ihracat gelirlerini arttırmaları için Ar-Ge yatırımlarına ağırlık vermeleri önerilmektedir.

Türker (2018), G7 ülkelerinde 1992-2017 döneminde kamu harcamaları ile dış ticaretin ilişkisi üzerine yapılan çalışmada, kamu harcamaları ile hem ihracat hem de ithalat arasında negatif yönlü bir ilişkiye ulaşılmıştır. Çalışmadan ulaşılan sonuca göre, kamu harcamalarındaki % 1 seviyesindeki artış, ihracat gelirlerinin % 2,74 seviyesinde azalmasına neden olmaktadır.

Akçan (2019), Türkiye’de 1982-2017 yılları arası dönemde ihracat değer endeksi ve yatırımlar arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada, özel sektör yatırımlarının dış ticaret açığının kapatılmasında daha etkili ve verimli olduğu buna karşın kamu yatırımlarının ihracatta değer artışına neden olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kamu yatırımlarının yapıldığı sektörün yapısına göre dış ticarete etkisi farklılık gösterebilir. Örneğin Türkiye’de cari işlemler açığının önemli nedenleri arasında tarıma dayalı ekonomik sistem gösterilmektedir. Şöyle ki tarım sektörüne yapılan kamu yatırımları sonucu kazanılan katma değer miktarı olarak yüksek olsa da değer olarak diğer sektörler göre daha düşük olması, Türkiye’de ihracat gelirlerinin miktarı olarak yüksek olsa da değer olarak düşük olmasına neden olmaktadır (Akcan, 2019, s. 12).

Bu alanda literatürde yer alan çalışmalardan elde edilen sonuçların birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Bu durum, kamu yatırımlarının ihracat gelirlerine olan etkisinin sektörler göre ya da yatırımın verimliliğine göre farklılık gösterdiği ile ifade edilebilir.

V. METODOLOJİ

Metodolojik olarak çalışmanın bu kısmında öncelikle analizde kullanılacak değişkenlere ilişkin veriler ve verilerin kaynakları açıklanmaktadır. Daha sonra panel veri analiz uygulaması ve elde edilen bulguların değerlendirilmesi yapılmaktadır.

A. ARAŞTIRMANIN VERİ SETİ VE MODELİ

Bu araştırmanın amacı, 2008-2017 yılları arası dönemde Türkiye’de Düzey 1 bölgelerine çeşitli sektörler yapılan kamu yatırım harcamalarının ihracat gelirleri üzerinde etkisi olup olmadığı, etkisi varsa yönünün ve boyutunun ne olduğunu araştırmaktır. İhracat gelirleri üzerinde etkisi araştırılan sektörler arasında; tarım, madencilik, imalat, enerji, ulaştırma ve haberleşme, turizm, eğitim ve sağlık sektörleri yer almaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için çalışmada panel veri analiz yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmada Düzey 1 bölgelerine ait çeşitli sektörler yapılan kamu yatırım harcamaları verilerine Kalkınma Bakanlığı, ihracat gelirleri verilerine ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) resmi internet sitelerinden ulaşılmıştır.

Çalışmada kullanılacak olan en genel formda model 1 numaralı denklemde yer almaktadır:

$$ihracat_{it} = \alpha_{it} + \beta_0 tarım_{it} + \beta_1 maden_{it} + \beta_2 enerji_{it} + \beta_3 imalat_{it} + \beta_4 ulaşım_{it} + \beta_5 turizm_{it} + \beta_6 eğitim_{it} + \beta_7 sağlık_{it} + \mu_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Modelde bulunan değerlerden; α_{it} : Modelin sabit değerini, $\beta_0, \beta_1, \beta_2, \beta_3, \beta_4, \beta_5, \beta_6, \beta_7$: Modelin katsayılarını, μ_{it} : Birim ve zamana göre modeldeki hata terimi bileşenlerini, ε_{it} : Modelin hata terimini ifade etmektedir.

B. AMPİRİK BULGULAR VE BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Analiz kapsamında öncelikle belirli bir zaman dilimi içinde modele dâhil edilen değişkenlerin gözlem sayısının, ortalama değerlerinin, standart sapmalarının, minimum ve maksimum değerlerinin gösterildiği tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir.

Düzye 1 bölgeleri toplam 12 bölgeden oluşmaktadır. Fakat İstanbul bölgesi tek başına İstanbul şehriden oluştuğu için uygun panel yapısı göstermeyebileceğinden, İstanbul bölgesi Batı Marmara bölgesi ile birlikte analize dâhil edilmiştir. Böylece çalışmada 11 Düzye 1 bölgesinin 2008-2017 dönemine ait veriler kullanıldığı için analiz 110 gözlemden oluşmaktadır.

Tablo 5: Tanımlayıcı İstatistikler (Bin TL veya ABD Doları)

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Minimum Değer	Maksimum Değer
Tarım	110	294.166,4	265.696,6	27.099,0	1.132.058,0
Madencilik	110	110.912,1	147.364,3	0,0	748.080,0
Ulaşım	110	685.476,8	1.253.388,0	59.095,0	9.743.359,0
İmalat	110	38.242,9	45.026,7	0,0	180.996,0
Enerji	110	222.796,4	250.610,1	1,0	1.320.044,0
Turizm	110	16.532,5	18.067,0	0,0	82.740,0
Eğitim	110	471.910,5	291.096,2	96.501,0	1.517.570,0
Sağlık	110	167.258,3	131.400,9	20.500,0	697.168,0
İhracat	110	12.619.910,0	20.613.690,0	160.397,7	84.175.200,0

Modelde bağımsız değişkenler arasında 2008-2017 yılları arasında ortalama kamu yatırım harcaması değeri en fazla olan sektörler sırasıyla; ulaştırma ve haberleşme 686 milyon TL, eğitim 472 milyon TL, tarım 294 milyon TL, enerji 223 milyon TL, sağlık 167 milyon TL, madencilik 111 milyon TL, imalat 38 milyon TL ve turizm 17 milyon TL seviyelerindedir. Belirtilen dönemde bağımlı değişken olarak yer verilen ihracat gelirlerinin ortalama değeri ise 12,6 milyar ABD dolarıdır.

Panel veri yöntemiyle analiz yaparken zaman boyutu oldukça uzun olan araştırmalarda durağanlık analizi yapılması gerekirken, zaman boyutu kısa olan araştırmalarda panel durağanlık analizinin yapılmasına gerek yoktur (Nargeleçekenler, 2011, s. 168). Araştırmada zaman boyutu 10 yıl olduğu için panel durağanlık testlerinin yapılmasına gerek görülmemiştir.

Araştırma kapsamında kurulan modele ilişkin analiz sonuçlarına Tablo 6'da yer verilmektedir. Yapılan analizlerde Yatay F, Zaman F ve Hausman testi sonuçlarına göre, "birim ve zaman etkili sabit etkiler" modelinin geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 6: Analiz Sonuçları

Bağımlı Değişken: İHRACAT	Coefficients (Robust Std. Err.)	p-values
SABİT	5601466 ^b (2779801)	0,044 ^b
Tarım	-12,238 ^c (7,353)	0,096 ^c
Maden	10,936 ^c (6,545)	0,095 ^c
Ulaşım	7,780 ^a (2,691)	0,004 ^a
İmalat	31,561 (19,607)	0,107
Enerji	1,875 (4,367)	0,668
Turizm	66,948 (96,447)	0,488
Eğitim	-0,554 (10,486)	0,958
Sağlık	7,074 (14,230)	0,619
R ²	0,4810	
F	22,34 ^a (0,004)	
Yatay F	137,95 (0,00)	
Zaman F	2,11 (0,04)	
Hausman	28,65 (0,000)	
Wald Test	8681,43 (0,00)	
Bharvaga Durbin Watson	1,161	
Baltagi Wu LBI	1,248	
Pesaran CD	5,917 (0,00)	

*Parantez içindeki değerler dirençli tahminciler standart hatalarını göstermektedir.
a=prob<0,01; b=prob<0,05; c=prob<0,10*

Modelde yapılan Wald testine göre değişen varyans sorunu (Heteroskedastisite), Bharvaga Durbin Watson ve Baltagi Wu LBI testlerine göre otokorelasyon sorunu ve Pesaran CD testine göre birimler arası korelasyon sorunun olduğu tespit edilmiştir. Sabit etkiler modelinde söz konusu sorunların ortadan kaldırılması amacıyla kullanılabilir dirençli tahminci olan “Beck-Katz” dirençli tahmincisi ile model yeniden tahmin edilmiştir. Elde edilen dirençli tahmin

sonuçlarına göre; Türkiye’de tarım, madencilik, ulaştırma ve haberleşme sektörlerine yapılan kamu yatırım harcamaları ile ihracat gelirleri arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Buna göre, tarım sektörüne yapılan kamu yatırım harcamaları ile ihracat gelirleri arasında % 10 düzeyinde anlamlı ve negatif ilişki tespit edilmiştir. Buna karşın madencilik, ulaştırma ve haberleşme sektörlerine yapılan kamu yatırım harcamaları ile ihracat gelirleri arasında pozitif ilişki elde edilmiştir. Madencilik sektörünün anlamlılık düzeyi % 10, ulaştırma ve haberleşme sektörünün anlamlılık düzeyi % 1’dir. Modelin açıklayıcılık değerini ifade eden R^2 değeri % 48 seviyelerindedir.

Elde edilen sonuçlara göre, Türkiye’de imalat, enerji, turizm, eğitim ve sağlık sektörlerine yapılan kamu yatırım harcamaları ile ihracat gelirleri arasında anlamlı ilişkiler tespit edilememiştir.

Türkiye’de toplam ihracat gelirlerinin % 3’ünü oluşturan tarım sektörüne yapılan kamu yatırım harcamalarının ihracat oranları ile negatif ilişkisi olmasının nedenleri arasında kuşkusuz harcamaların verimsiz alanlarda kullanılmasının yanı sıra sektörde kayıtdışılığın oldukça yüksek oranlarda olması da gösterilebilir. Türkiye’de 2003-2019 döneminin tamamında, sektörde kayıtdışılığın oranı % 80’lerin üzerindedir (Sosyal Güvenlik Kurumu İstatistikleri, 2020).

SONUÇ

Türkiye’de ihracat gelirleri hem miktar olarak hem de GSYH içindeki oran olarak son yıllarda yükselmesine rağmen, ihracat gelirlerinin ithalatı karşılayacak düzeyde olmaması ve dış ticaret açığının kapatılamaması nedeniyle ihracat gelirlerinin yeterli seviyelerde olmadığı ifade edilebilir. Ayrıca ihracat gelirlerinin GSYH’ye oranı bakımından Türkiye OECD ülkeleri içinde alt sıralarda olması bu durumu destekler niteliktedir. Bu kapsamda Türkiye’de ihracat gelirlerinin artırılması hem ithalat için gerekli olan döviz ihtiyacının karşılanabilmesi hem de dış ticaret açığı ve cari açık gibi sorunların giderilmesi için oldukça önemlidir.

Kamu yatırımlarının verimli alanlarda kullanılması üretkenliği artırarak ihracatı olumlu etkileyebileceği düşünülmektedir. Özellikle ihracata konu olan sektörlerle yönelik yapılan kamu yatırım harcamalarının ihracat gelirlerine olumlu yansıtacağı beklenmektedir. Türkiye’de son yıllarda ihracat gelirlerinin % 94’ü imalat sektöründen elde edilirken, % 3’ü tarım sektöründen ve yaklaşık % 2’si madencilik sektörlerinden elde edilmektedir. Kamu yatırım harcamalarında ise sektörler arasında yıllar itibariyle önemli değişikliklere rastlanmaktadır. Ulaştırma-haberleşme, eğitim ve sağlık sektörlerine yapılan harcamalarda son yıllarda önemli artışlar olmakta, buna karşın imalat, madencilik ve enerji sektörlerine yapılan kamu harcamalarında son yıllarda önemli düşüş görülmektedir.

2008-2017 yılları arası dönemde Türkiye’de Düzey 1 bölgelerinde ihracat gelirleri üzerinde çeşitli sektörlerle yapılan kamu yatırım harcamalarının ilişkisinin incelendiği çalışmada, panel veri analiz sonuçlarına göre; ulaştırma ve haberleşme sektörü ile madencilik sektörüne yapılan kamu yatırım harcamaları ile ihracat

gelirleri arasında anlamlı ve pozitif ilişki tespit edilmiştir. Bu sonucun aksine tarım sektörüne yapılan kamu yatırım harcamaları ile ihracat gelirleri arasında anlamlı ve negatif ilişki bulunmuştur. Diğer sektörlerden imalat, enerji, turizm, eğitim ve sağlık sektörlerine yapılan kamu yatırım harcamaları ile ihracat gelirleri arasında anlamlı ilişkiler söz konusu değildir.

Bu sonuçlarla, ihracatçı firmaların lojistik maliyetlerini ve pazar erişimini olumlu etkileyerek, yatırım maliyetlerini azaltma özelliği olan ve Türkiye’de günümüzde kamu yatırımları içinde büyük bir paya sahip olan ulaştırma ve haberleşme sektörüne yönelik yatırımların, ihracat gelirlerinin son yıllarda artmasında bir etkiye sahip olduğu yönünde çıkarımlar yapılabilir. Ayrıca, Türkiye’de toplam yatırımlar içindeki payı son yıllarda azalmakta olan (2018’de % 2) madencilik sektörü ihracat gelirlerini artırma yönünde etkili bir yatırım aracı olarak görülebilir. Türkiye için ihracat potansiyeli oldukça yüksek olan tarım sektörüne yapılan kamu yatırım harcamaları, sektördeki verimliliğin artırılması için yeniden gözden geçirilmeli, gerekirse bu sektörde özel sektör yatırımlarına yönelik destekler artırılmalı ve kayıtdışılığın % 80’den fazla olduğu sektörde, kayıtdışılığın azaltılması yönünde çalışmalar yapılmalıdır. Son olarak, Türkiye’de 2018 yılında toplam ihracat gelirlerinin yaklaşık % 97’sini oluşturan imalat sektörüne yönelik kamu yatırımlarının, toplam kamu yatırım harcamaları içindeki payı son yıllarda oldukça düşerek 2018 yılında % 0,7 seviyelerine gerilemiştir. İhracat gelirleri üzerinde önemli bir paya sahip olan ve ihracat gelir potansiyeli yüksek olan bu sektöre yönelik yatırımlar daha da arttırılabilir.

Bu sonuçlar, Türkiye ekonomisine özellikle dış ticaret açığının kapanması ve ithalat için gerekli döviz ihtiyacının karşılanabilmesi olmak üzere, genel olarak mali, iktisadi ve sosyal açıdan da olumlu katkılar sağlayabilecek ihracat gelirlerinin artırılması için oluşturulacak kamu yatırım politikalarına yön verilmesi açısından oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

- Akcan, A.T. (2019). İhracat değer endeksi ve yatırım ilişkisi: Türkiye örneği (1982-2017), *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 14(1), 11-18.
- Aktaş, M.T. ve Çatalbaş, N. (2011). Güneydoğu Anadolu bölgesinin kalkınma ve ihracat ilişkisi üzerine bir inceleme, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31(2), 61-90.
- Bakari, S. (2016). The relationship between export, import, domestic investment and economic growth in Egypt: empirical analysis, *Munich Personal Repec Archive*, No. 76627, Erişim 10 Temmuz 2020, https://mpra.ub.uni-muenchen.de/76627/1/MPRA_paper_76627.pdf.
- Blanchard, O. ve Perotti, R. (1999). An empirical characterization of the dynamic effects of changes in government spending and taxes on output, *Working Paper 7269*.
- Bozgeyik, Y. ve Kutlu, A. (2019). Türkiye’de cari açığın belirleyicileri: 1992-2017 dönemi için ampirik çalışma, *Maliye Dergisi*, 176, 1-26.
- Çelik, C. (2016). Türkiye’nin ihracat potansiyelinin artırılması kapsamında Çin’in ihracat politikalarının değerlendirilmesi, T.C. Kalkınma Bakanlığı, (Uzmanlık Tezi), Yayın No: 2950.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (2000). Tarımsal politikalar ve yapısal düzenlemeler özel ihtisas komisyonu raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- Doğan, İ. ve Gürbüz, S. (2017). Enerji fiyatlarının dış ticaret açığı üzerindeki rolü: doğrusal olmayan ilişkinin analizi, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 81-90.
- Fuente, A. (2004). Second-best redistribution through public investment: a characterization, an empirical test and an application to the case of Spain, *Regional Science and Urban Economics*, 34(5), 489-503.
- Genç, M.C., Değer, M.K. ve Berber, M. (2010). Beşeri sermaye, ihracat ve ekonomik büyüme: Türkiye ekonomisi üzerine nedensellik analizi, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 5(1), 29-41.
- Ghosh, A. ve Ramakrishnan, U. (2020). Current account deficits: is there a problem? Erişim 05 Eylül 2020, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/basics/current.htm>.
- Gould, D.M. ve Ruffin, R.J. (1996). Trade deficits: causes and consequences, *Economic and Financial Policy Review*, Q4, 10-20.
- International Monetary Fund (2015). Improving Public Investment Efficiency in The G-20, 1-5.

- Kalkınma Bakanlığı (2015). Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2015).
- Ketboğa, M. (2019). Türkiye’de dış ticaret açığı sorunun nedenleri ve katma değeri düşük ürün ihracatının dış ticaret açığı içindeki yeri ve çözüm önerileri, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 9(2), 209-224.
- Mohsen, A.S. (2015). The relationship between trade openness and investment in Syria, *Journal of Life Economics*, 2(2), 19-28.
- Nargeleçekenler, M. (2011). Hisse senedi fiyatları ve fiyat/kazanç oranı ilişkisi: panel verilerle sektörel bir analiz, *Business and Economics Research Journal*, 2(2), 165-184.
- OECD, Erişim 02 Haziran 2020, data.oecd.org, <https://data.oecd.org/trade/trade-in-goods-and-services.htm#indicator-chart>.
- Olivei, G.P. (2000). The role of savings and investment in balancing the current account: some empirical evidence from the united states, *New England Economic Review*, July/August, 3-14.
- Ömür, Ö.M. (2020). Türkiye’de tarım sektörüne yapılan kamu yatırım harcamalarının sektörel GSYH ile ilişkisi, *Ekonomi ve Finansal Paradigma*, Ankara: İKSAD Yayınevi, 109-133.
- Özel, H.A. (2011). Türkiye’de ticari serbestleşmenin tarihsel gelişimi, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(2), 73-92.
- Özkan, G. ve Yılmaz, H. (2017). Ar-Ge harcamalarının yüksek teknoloji ürün ihracatı ve kişi başı gelir üzerindeki etkileri: 12 AB ülkesi ve Türkiye için uygulama (1996-2015), *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 12(1), 1-12.
- Özpençe, A.İ. ve Ergen, E. (2017). Kamu harcamaları ve dış ticaret açıkları ilişkisi: Türkiye örneği, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(4), 134-145.
- Peluffo, A. (2015). The role of investments in export growth: evidence from a middle-income country, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2555629, (20.03.2021).
- Rho, Y.W. ve Rodrigue, J. (2016). Firm-level investment and export dynamics, *International Economic Review*, 57(1), 271-304.
- SGK İstatistikleri, (2020). Erişim 20 Ekim 2020, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari/kayitdisi_istihdam_orani.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2021), Ekonomik ve sosyal göstergeler, dış ticaret ve ödemeler dengesi, <https://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler/#1540021488947-36394c03-3282>.

- Tokatlıoğlu, M. ve Selen, U. (2017). Maliye Politikası, Bursa: Ekin Yayınevi.
- TUIK Verileri, (2020). Erişim 15 Eylül 2020, http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046.
- Türker, O. (2018). Kamu harcamalarının dış ticaret üzerindeki etkisi: G-7 ülkeleri örneği, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(27), 141-156.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Ankara.
- Yi, K.M. (1993). Can government purchases explain the recent U.S. net export deficits?, *Journal of International Economics*, 35(3-4), 201-225.